

3) rak in černi prisad, kadar se po deblu rujave ali černe lise ali hraste pokažejo in na dalje trohljive jamice naredé, ktere se po drevesu razširijo in zmirej globokeji v les segajo;

4) gnjiloba ali trohljivost izvira iz ranjeniga ali v notranji sočnosti sprideniga ali prestariga drevesa in je bela ali rudečkasta; če deblo v sredi gnjiti začne, drevó votlo postane in tak les ni za delavno rabo.

(Dalje sledí.)

Nekaj kemije (ločbe) kmetovavcam.

(Nadalje.)

13. §. Kemijsko žlahtanje.

Ne — kar si je zoperno, le kar se žlahtá, se bo po kemijsko sprijelo in zedinilo; med oljem in vodo ali jesiham je sovraštvo, in tedej nobeniga zedinjenja; med soljo pa, ali cúkram, ali žganjem in vodo je tako veliko žlahtanje, de se berž zedinijo. Če veržeš cekin v živo srebró, in ga za nemalo časa vùn potegneš, bo vès bel in sicer takó, de te belobe z obrisanjem nikakor ne odpraviš; poglej, kakó do živiga se je živo srebró zlata poprijelo, kakó se ž njim žlahtá! — Če bi pa cekin dalje časa v živim srebru pustil, bi vès zginil, to je, v živim srebru se raztopil, in ž njim v narmanjših drobcah se zedinil. Plošca kositarja (cina) bo na stopljenim pa tezejim svincu plavala; če se pa tudi stopí, bo ložeji kositar, svinec, ki je tezejí, prešinil, in sam od sebe ž njim takó pomešal in zedinil se, de ne bo več drobtince v ti raztopljeni, naj bo že gorka ali merzla, de bi ne obstala iz kositarja in svineá. Kdo je neki ložeji kositar skozi tezejí svinec doli potegnil, in ga ž njim takó popolnoma pomešal in zedinil? — veliko žlahtanje ali kemijska moč je to storila. Takó bo pest v škaf vode veržene solí, po vsi vodi na enako mero se razdelila; tù jo kemijska moč — žlahtanje — na vse kraje v enaki meri vleče.

Kar je koli rečí iz več pervin zloženih, so se vse le po žlahtanji zvezale in zedinile. Če bi pa kaka reč z eno pervino združena bila, in do druge rečí ali pervine prišla, s katero se bolj žlahtá, bo pervo popustila, se te druge poprijela, in se ž njo zedinila. To kličejo kemikarji: zvoljeno žlahtanje (Wahlverwandschaft). Kreda ali apnjenik obstóji iz apna in iz neke vogelnokislóbe; če deneš nemalo stolčene krede ali apnjenika v žlico, in vliješ va-njo nekoliko jesiha, bo jelo to berž se pénti in gomizljati; kaj je tó? — apno se bolj žlahtá z jesihokislóbo kot z vogelnokislóbo; sprime se s pervo in popustí to drugo, de proč beží v podobi zraka kot pri vinovrenji. V čreslu (Gärberlohe) je veliko grenjkozagoltnosti; če ga deneš v vodo, bo zagoltnost, se bolj z vodo žlahtaje, čreslo popustila, se z vodo sprijela, in v nji raztopila. Deni pa zdaj v tako vodo, od vse mezdre očišeno kravjo kožo, in zagoltnost bo zopet vodo popustila, po večí žlahti se kože poprijela, va-njo šla, in jo vkup stisnila ali vstrojila. Tudi po takim zvoljenim žlahtanji se velike premembe z mnogimi rečmi na svetu godijo.

Vse razpadenja in zedinjenja pozemeljskih rečí se narejajo po zvoljenim žlahtanji. Kemikarjem je veliko na tem ležeče zvediti, ktere rečí ali pervine se sovražijo, in ktere se žlahtajo; po taci vednostih zamorejo marsikaj ložeje ločiti in mnoge pervine ali rečí zedinovaje, čisto nove rečí narejati, kterih še na svetu ni bilo. Že veliko sto

let umejo vogelc z železam zediniti v jeklo; ko bi pa kdo vogelc ali demant z zlatam zedinil, bi tù novo reč, ki se še na svetu za-njo ne vé, dobil. Po taci jim zdaj odpertih potih, bodo kemikarji sčasama še na tavžente novih rečí ali pervine zedinovaje ali jih ločé — naredili, od kterih se nam zdaj še nič ne sanja, in clo nobeniga zapopadka nimamo.

Mnogoverstne rečí se dajo v kakoršni meri si koli bodi po kemijsko zediniti, kakor vinocvét z vodo, zlató s srebram in kotlovino, svinec s kositarjem, ali svinec s srebram i. t. d. Druge rečí so pa take, de, če se kake rečí ali pervine nasitijo, se ne dajo dalje več z njo zediniti. Če se je voda solí nažerla in nasitila, se ne bo kar zernica solí več v nji raztopilo, marveč neraztopljeno na dnu posóde ostalo. Tacimu zedinjenju pravijo: kemijsko nasitenje. Vse navadne rečí so se večidel po takim nasitenji zedinile.

Če se dvě rečí ena druge nasitite, zgubite svoje poprejšne lastnosti, in v novi rečí nove lastnosti dobite. Stêklo (glažovna) je v svojih lastnostih vse drugačno, kot kremen in lugasta sol, iz kterih zedinjenih steklo obstóji. Mjilo, ki se je iz lojá in lugaste solí sprijelo, je v svojih lastnostih vse drugačno od lojá in lugaste solí. Kotlovina je vlačna, še bolj pa kositar; ko sta se pa po kemijsko v bron zedinila, je bron kerhik kot steklo, da lep glas od sebe, in nima več lastnosti ne od kotlovine, ne od kositarja.

(Dalje sledí.)

Podučenje, kakó se mora klavna živina in mesó ogledovati?

(Nadalje.)

Kozé, grinte in ušivca vsak lahko spozná. Te bolezni so takó ostudne, de se nikdar ne sme pripustiti, mesá take živine prodajati.

Pljučna gnjiloba je bolezn, ktera se spozná iz poslednjih znamenj: sapa je težka; ko se živina na persi poterka ali pritisne, jo hudo zabolí; kašelj je puhel in hud; koža je suha; iz nosnic in iz gobca se dostikrat smerdljiva sokrovca percedí; nogé otekajo; živina je vpadla, večidel stojí, kër zavolj hude sape le težko leží. Ko se truplo mertve živine ogleduje, se vidiyo pljuča velike in vtiski se zagledajo, ktere so rebra storile; sicer so pa pljuča s kervjo ali gnojem napolnjene in večidel težke, terde in pisane. Taka živina ne sme nikakor v mesnice priti, mesó je človeškemu zdravju hudó škodljivo.

Še več taci bolezn je, ktere mesó zoperno in škodljivo storé. Take so vse vročinske bolezni in tiste, pri kterih so drob, kakor: jetra, vranca, ledvica i. t. d. gnjile ali vodenične. Popisati taci bolezn treba ni, kër vsak mesogled, kteri zdravo živino pozná, jih tudi práv lahko spozná.

Tudi mesó od prestare ali premlade živine ni za človeški vžitek tečno.

(Dalje sledí.)

Dopis gosp. misijonarja Skopca iz Amerike.

Častitljivi gosp. A. Skopec, kteriga odhod v Ameriko smo v lanjskih Novicah oznanili, so nam 13. dan tega mesca iz Filadelfije, velikiga mesta Pensilvanije v severni Ameriki pisali, kjer so pri nemški fari presvete Trojice za fajmoštra. Zdravi in veseli so in práv serčno pozdravijo vse svoje prijatle in dobrotnike.

Njih fara obseže več ko polovico imenovaniga mesta, pa ima le okoli 300 kotolških nemških farmanov; katolška vera tukaj silno peša. Njih fara je bogata; cerkev je precej velika, pa nima ne zvonika ne zvona. Farovž je za 2 duhovna napravljen, in gosp. Skopec so pri svojim prihodu od žlice do pèrta vsiga našli, kar je k hiši potreba. Kuharčno plačilo na teden znese 2 gold. in 34 kr. Njih cerkovnik pa — kdo bi mislil — je pred veliko leti v Ljubljani in Terstu klavirje delal, se imenuje Matvez Šweicer in je brat Ljubljanskiga klavirarja Šweicerja. — Drugo pot so nam obljubili za Novice kaj več pisati, pa tudi noviga korúna (krompirja) za seme poslati; sedaj so nam le naslednji sostavek za usnjarje pisali. Práv živo so nas pa prosili, v Novicah na znanje dati, de težko pričakujejo pisem od svojih prijatlov iz Ljubljane, Teržiča in Loma, ki so jim obljubili pisati. Nadpisi na pisma naj se takole naredé: — — — Missionspfarrer bei der h. Dreifaltigkeit zu Philadelphia in Pensylvanien in Nordamerika, in der 6. Spruce Strasse. Vredništvo.

Slovenskim usnjarjem.

Kmaló po prihodu v Filadelfijo (30. dan Kimovca lanjskiga leta) sim bil per nekim farmanu, ki se je s skubljenjem ovčin, kozin in družih koz tukaj práv dobro opomogel. Jih srove od mesarjev kupuje; omavža in oskube, in potem volno in nevstrojene kože prodaja. De to delo z majhnim trudam in velikim pridam opravi, takóle dela: Nar raji kože pri mesarjih berž po klanji še srove pobère, jih na mesni strani z živim in proti razpušenim apnam, ki je kakor za beljenje gosto, z omelam pobeli, brez de bi kosmato stran pomazal. Po tem mesnato stran skupej zgerne, kože na kup naloži, jih pustí kakih 6 ur takó ležati, ter jih na vodo pelje sprat. Narprej apno, potem pa nesnago iz volne izpere in domá na perilnikih volno lepó oprano z rokami iz koz populi in z nožem poderza, ki gre práv rada od koz, česar sim se sam prepričal. Potem oboje posuši in delo je práv dobro dokončano. Če so pa kosmate kože že suhe, jih namoči ali pa dalje pustí v apnu ležati.

Po Krajnském nisim vidil nikjer takó delati, ampak le kože striči, ali pa tudi volno apniti, ki je potem le malo prida. Zató Vam to na znanje dam. Poskusite to ravnavje usnjarji in tudi drugi, ki bi radi volno od zaklane živine domá obderžali.

Če skušnja ne bo obstala, je apno tega krivo. Pravijo, de je ameríkansko apno veliko močnejši, kakor evropejsko. Pa poskusite gosteji belavo narediti ali pa kože dalje v apnu ležati. *) Če obveljá, boste z malim trudam dobro dolgo volno namesti slabe ali pa kratke imeli. — Kar bom vidil in slišal in za poterjeno spoznal, de bi znalo tudi Vam koristno ali saj za slišati prijetno biti, Vam bom, kolikor mi bo čas in opravila pripustile, sčasama na znanje dal. Z Bogam!

Andrej Skopec, misijonarski fajmošter.

Korún je živa slovenska beseda.

(Poslednja beseda).

Častiti prijatel, gospod Jakob Medved, ki so v Dolíni pri Tersti kaplan, in mi s serčnim veseljem slovenske besede nabérajó in za rabo noviga slovarja pošiljajo, kteriga nam gospod Cafov spisujejo, mi v slednjim dopisu od 18. Svečana pričijočiga leta v perlogi, za ktero se gospodu Jakobu práv globoko perklonim, takole pišejo: „Beseda korún je res čisto slovenska, znana in še živa beséda, in po terdim, gotovim spričevanji našiga šolskiga učitelja gospoda Pi-

*) Ali pa to nič ne škodje kožam?

Vredništvo.

bernika tú in tam znana beséda; posebno pa na Karškim in Kreskim otoku (Veglja in Cherso) kjer so šolski pomočnik bili, in kjer ljudje sploh krompir „korún“ imenujejo.“

To je živ spričlej, de so Rovtarji v Tersti ali pa v njegovi okolici do korúnoviga sémena in iména prišli, ali žali Bog! de so takó naglo lepo, olíkano in čisto slovénsko besédo „korún“ opústili. Grajšaki in oskerbniki po deželi, ki so bolj nemško, ko slovénsko znali, so ta sadež Grundbirn imenovali, podložni kmetje so se te beséde poprijéli in jo po svoje spakadrali, in takó je spakadarna še dandanašni med svétam ostala. De bi ji zdej za zmirej slovo dali!

J. Medved.

Perklonite se!

Ko bi človek hvaležen bil, kakor gré, bi nikdar memo krave ne šel, de bi se ji ne odkril ali ne perklonil. Posebno bi pa to mogle ženske storiti, zakaj noben štačunar, noben šivár, nobena lišparica, nobeno lepílo (Schönheitsmittel), ni toliko perpomoglo k lepóti človeškiga rodú, kakor krava! Ona nam je dala in daje kozé, ktere nas varjejo kužnih osepenec ali koz. Koliko ljudi pikastih in marogastih s sterganimi lici je bilo poprej na svetu, koliko milijonov jih je pomerlo, predenj nas ni Angležki zdravnik Edvard Jenner v letu 1796, dobrot stavljenih koz vdeležil! Perkloníte se tedej, kolikokrat memo krave greste!

Gospodarji in gospodinje glejte na oginj!

Koristna ognja je oblast,
Ko človek čuje njeno rast,
In kar napravi, kar stori
Je dar nebeške te moči.
Alj moč nebeška strašna je,
Če varstva sponi zmakne se,
In samoglašen tir puhti
Natore proste prosta hči.

Koseski.

Naj pogleda vsak gospodar večkrat za svojimi hlapci, in gospodinja za deklami, zakaj sploh družinče le malo prevdari, kakó potrebno de je paziti na oginj; zakaj gotova je, de med 100 je 80krat po nemarnosti poslov goreti začelo.

Takó je 13. dan tega mesca ves Rogatčki terg (Rohitsch) bil v nevarnosti do tal pogoreti, kér je neka avšasta dekla pepel v leseno škrinjo na dilih shranovala, tisti dan pa žerjavco vmes djala, ktera je precej do lesa prišla in posodo kmalo pregorela; vkratkim stojí hiša v strašnem plameni. Hiša je sred tesniga terga, po tergi so sploh še lesene strehe, dosti tudi še lesenih hiš, in še clo dosti slamnatih streh. — Hvala najpoprej Bogu, in svetimu Florjanu, ki nas je milostljivo obvarval. Hvala pa tudi gre grajšinskim gospodam, in e. k. straži, ki so vsi od kraja se trudili in z vso močjo gasili, de oginj ni dalje segel, ampak samo streho in strop ene hiše požgal.

Gospodinje čujte, de bojo deklet pepel v lonce ali piskre, ne pa v lesene posode shranovale.

Rogatec 20. Sušca 1846.

Franc Kraner.

Od previdnosti božje za ohranjenje vsakiga naroda na zemlji.

Čudno to serce vname, in ga k visokimu občudevanju vzdigne, ako začne premišljevati previdnost, ktero Bog usmiljeni in dobrotljivi Oče do vsih narodov na zemlji imá. Zemljiše ene dežele se močno od zemljiša druge dežele loči, toplota in mraz sta povsod drugačna, letni časi različni, tudi vsakteri sad zemlje ne stori povsod; povsod pa je razlila vsmiljena previdnost božja v veliki različnosti obilnost svojiga blagoslova: in kakó